

Baka István halálának tizedik évfordulója adott alkalmat arra a konferenciára, melyet a szegedi Grand Caféban rendeztek 2005 szeptemberében, s amelynek szerkesztett anyagát tartalmazza a kötet. Az összeállítás szervesen kapcsolódik a Tiszatáj Alapítvány Baka-életműsorozatához (*Versek*, 2003; *Próza, dráma*, 2005; *Publicisztikák, beszélgetések*, 2006), amelynek megjelenése az oeuvre újragondolását és újraértelmezését is szükségessé tette. Hosszú időn keresztül kétarcúság jellemezte a Baka-művek befogadástörténetét. A kötet több szerzője rámutat erre a jelenségre, hangsúlyozva, hogy „Baka költészete úgymond meghatározó irodalmi körökben egy ideig nem talált visszhangra”. (Füzi László) Nem elutasításról van itt szó, hiszen

A mű megtisztítása

elmondható, hogy ismertség és elismertség vette körül Baka líráját a közönség és a szakma részéről egyaránt, sokkal inkább arról, hogy az elismerő szövegek rövid kritikák, ismertetések mellett kezdetben jórészt a laudációk, alkalmi írások, majd nekrológok szintjén képződött meg a recepció, vagyis – néhány alapos elemzést leszámítva – hiányoztak az életmű mozgásirányait felmérő és számbavevő, értelmezői igényű tanulmányok. Az elmozdulás csupán a kilencvenes évek első felében, főként a *Farkasok órája* megjelenését követően vált észlelhetővé, az ekkorra tehető poétikai és versbeszédbeli megújulás ugyanis több értelmezőt megszólalásra késztetett. Később napvilágot látott két kismonográfia, Nagy Gábor és Fried István tollából, amelyek a Baka-költészet legfőbb problémáit vetették fel. Mára már egyértelműen látható, hogy a hetvenes, de főleg a nyolcvanas-kilencvenes évek líratörténeiről nem szólhatunk Baka István művészetének megkerülésével.

Az említett megújulás, poétikai fordulat természetével, illetve következményeivel foglalkozik Bedecs László, amikor Baka pályájának egy kezdeti és egy kései pillanatát kimetszve végzi el összehasonlító elemzését. Elsősorban arra a kérdésre keresi a választ, hogy „melyek azok a költői eszközök Baka kései költészetében, melyek az első kötetekben nem találhatók meg, és amelyek paradigmatiszma nézőpontbeli tulajdonságokat hoztak a későbbi versekbe”. A tanulmány szerzője rámutat, hogy a „kilencvenes években a leginkább talán a Nagy László költészetére emlékeztető nyelvi és képi világot hátrahagyva”, „a közvetlenebb, az ünnepitől egyre távolodó nyelvhasználat, az árnyaltabb és nyitottabb intertextuális játéktér, és a szereplehetőségekre való rákérdezés, a szerep funkciójának versen belüli problematizálása” elsősorban az, ami ezt a megújulást fémjelzi. A költő ekkor egy

„automatizmusokba hajló, már-már anakronisztikus nyelvet váltott fel egy nyitott és épp az intertextusok felismerhetőségének bizonytalansága miatt instabil nyelvvel, mely az utolsó kötetek valóban emlékeztető és jelentős költészetének alapjává válhatott”.

A tanulmánykötet visszatérő problémája, hogy hogyan működik Baka szövegeiben az intertextuális utalásháló és multikulturális tapasztalat, hogyan épülnek be versvilágába a különböző világirodalmi, zenei és képzőművészeti hatások. Többben térnek ki annak vizsgálatára, mi a szerepjáték, a maszk funkciója Baka költői világában. A „*S alóla kitetszik Oroszhon...*” című kötetegységben olvasható írások az orosz kulturális hatásokat veszik számba, amelyek nemcsak Baka fordításaiban és a Szyepan Pehotnij-ciklus darabjaiban, hanem bizonyos szerepversekben is kimutathatók. Bagi Ibolya megfogalmazásában: „Baka István költészete átlényegítések hihetetlenül izgalmas sorozata, a kulturális tapasztalatok és önnön költői intuíciójának eredeti összekapcsolódását, organikus egységben történő megjelenését reprezentálja”. Szőke Katalin szerint „az interiorizációs aktus, az idegen világokra való *érzelmi* nyitottság és reflektálásuk a saját versvilágban, Baka költészetének egyik fő sajátossága”. Schein Gábor az eredet nélküli fordítás alakzatairól értekezik a Pehotnij-szövegek kapcsán, míg Fenyő D. György a ciklus egyik darabját, a *Társbérleti éj* című verset elemzi behatóbban, összehasonlítva József Attila *Külvárosi éj* című költeményével.

Baka költészetének két alapvető karakterjegyét, az egységes metaforikát és az apokaliptikus világképet Nagy Gábor alaposan körüljárta könyvében, így természetes, hogy tanulmánykötetünk *Dance macabre* címet viselő egységében, amely e líra rendkívül sokrétű motivikus-tematikus erővonalait kísérli meg feltárni, több szerző is támaszkodik a monográfus megállapításaira. Nagy Márta

„Égtájak célkeresztjén”: tanulmányok Baka István műveiről, szerkesztette: Bombitz Attila. Tiszatáj Alapítvány, Szeged, 2006

elemzésében, például, azokhoz a versekhez közelít, melyek alapmetaforájának egyik eleme a világ vagy a világegyetem. Szigeti Lajos Sándor azt vizsgálja, milyen szerepet tölt be a Baka-versben a haláltánc motívuma, míg Valastyán Tamás a halál-tematika megjelenésére összpontosít. Németh Zoltán Baka István és Tözsér Árpád költészetének összehasonlító vizsgálatára vállalkozik. Bazsányi Sándor elemzésében azt kutatja, hogyan exponálódik a zabálás-felzabáltatás metaforája, vagyis a gyönyörrelvü indulat megnyilvánulása Baka költészetében. A szerző – Orbán Ottó líráját Bakáé mellé állítva – megállapítja: „Kettejük költészetének korszakos, korszakmegragadó jelentőségét a korszakra (is) vonatkozó indulat (ami szenvedély, harag, fájdalom és gyönyör elegye) érvényes felmutatásában látom. Amennyiben költői indulatuk frontálisan rányílt a korszakra, illetve a korszak teljes szélességében és mélységében felnyílt költői indulatuknak.” A *Beavatások* ciklus három tanulmánya (Bombitz Attila, Faragó Komélia és Olasz Sándor tollából) Baka prózáját helyezi nagytitkos alá. Azért különösen fontosak ezek az írások, mert az életmű ezen dimenziója még kevesebb figyelmet kapott. A szerzők hangsúlyozzák, hogy rendkívül közel áll egymáshoz Baka vers- és prózavilága. Ahogy Olasz Sándor a *Szekszárdi mise* kapcsán írja: „... lírai próza ez, melynek poétikussága nem föltétlenül az irracionális álmotartalmak leírásából következik, hanem olyan érzelmek, gondolatok megjelenítéséből, melyek a költészetből is jól ismert vizionáló beszédmódot, hangvételt és képalkotást igénylik”. Bombitz Attila megállapítása szerint: Baka „misztikus, irracionálisba hajló prózái multikulturális östörténetükkel leplezik le az ideológiától egyáltalán nem mentes hétköznapi világot, s annak politikatörténetileg is hazug látszatát. A mítoszok, az intertextuális utalások ismétlődőrendszere mélyebb értelmű, reális misztikát teremt a szövegeibe kódolt hétköznapiakból”.

A konferencia szervezőinek – és jelen kötet szerkesztőjének – az volt a célja, hogy új szempontokkal és értelmezési javaslatokkal gazdagítsa a recepció eddigi irányvonalait, azt remélve ettől, hogy – ahogyan Ilia Mihály fogalmaz a könyv fűlszövegében – „... a Baka-opuszt magához veszi a tudomány a kultusból és a legendából, melyek oly kedvesek nekünk, kortársaknak, de melyek sokszor és sokat ártnak a műnek, mert az olvasóban a megértés helyett a szöveg elé az emberi esendőséget, a véletlent, a képzelte és vágyott mozzanatokot állítják”. „E szakmai rendezvény kitüntetett feladata volt, hogy Baka életművét generációs értékítélettől függetlenül, ideológiamentesen, a helyi hagyományörzés és a költői életmű szélesebb olvasói közönséggel való megismerkedés céljával elemezze, értékelje” – kapcsolódik Ilia gondolataihoz a szerkesztői előszóban Bombitz Attila. A legfőbb törekvés tehát nem más volt, mint megtisztítani az életművet a ráakódott kultikus elemektől, és tisztán a műre koncentrálni tudományos alaposított olvasatokat közzétenni. Úgy vélem, a kötet – a célkitűzésnek megfelelően – friss, szövegközpontú megközelítéseivel új utakat nyit meg a Baka-értelmezéstörténetben, tágítva az életmű befogadói horizontját.